

WALDEMAR HOFF

ORCID: 0000-0002-6929-9130

Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

waldhoff@kozminski.edu.pl

Przedsiębiorczość aksjologiczna w służbie suwerenności gospodarczej

Abstrakt: Zmiana globalnego układu sił oraz pojawienie się nowych technologii sprawiły, że rywalizacja gospodarcza stała się integralnym elementem rywalizacji politycznej. Zachowaniu suwerenności gospodarczej nie służy bowiem odtwórcze aplikowanie zastanych wyobrażeń o państwie prawa. Pewne elementy podejścia do polityki legislacyjnej i stosowania prawa powinny brać pod uwagę instrumentalne, wręcz nieuczciwe stosowanie prawa przez niektóre państwa. Należy optymalizować stosowanie istniejącego prawa w duchu realizacji interesów gospodarczych państwa oraz dokonać aktualizacji zastanych koncepcji z uwzględnieniem nowych zagrożeń dla suwerenności gospodarczej. Wymaga to swoistej przedsiębiorczości aksjologicznej w tworzeniu i stosowaniu prawa.

Słowa kluczowe: suwerenność gospodarcza, przedsiębiorczość aksjologiczna, rywalizacja gospodarcza.

Wprowadzenie

W rozważaniach o gospodarce i prawie gospodarczym można zaobserwować renesans problematyki suwerenności gospodarczej na rozmaitych płaszczyznach. Coraz częściej dostrzega się, że globalizacja staje się instrumentem dominacji gospodarczej realizowanej za pośrednictwem przedsiębiorstw-czempionów¹. Za-uważa się bowiem, że kapitał ma narodowość i służy realizacji interesów politycznych. Względną nowością jest odkrycie agresywnej strony chińskiej polityki

¹ Zob. np. *Special Report. State Capitalism*, „The Economist” 21.01.2012, *passim*.

ekonomicznej i gospodarczej. Zaniepokojenie nią sprowokowało do przyjęcia nowego prawodawstwa formalnie nieskierowanego przeciwko polityce tego państwa, szczególnie w USA i Australii. Jest to między innymi skutek powstania nowych nośników władztwa ekonomicznego, a w rezultacie politycznego, czego ucieleśnieniem jest technologia 5G zdefiniowana w zaleceniu Komisji (EU) 2019/534 3G². Pojawienie się nowej technologii wymusiło zajęcie przez rządy wyraźnego stanowiska za lub przeciw dopuszczeniu obcych firm do przetargu na jej dostawę.

Dodatkowym czynnikiem skłaniającym do rewizji zastanych pojęć okazała się pandemia COVID-19, która ujawniła uzależnienie gospodarcze od dostawy takich towarów jak leki i podzespoły. Kruchość łańcucha dostaw skłoniła rządy do przemodelowania ram prawnych gospodarki w duchu protekcjonizmu gospodarczego. Ujawniła się słabość doktryny rządów prawa opartej na bezpodstawnym założeniu dobrej wiary wszystkich uczestników obrotu międzynarodowego. Rodzi to pytanie, czy prawo unijne i krajowe jest w stanie zapewnić to, czego nie potrafiło dokonać porozumienie WTO? Jak dotąd w niewielkim stopniu uwzględnia się potrzebę faktycznej, a nie tylko formalnej wzajemności, na przykład w udzielaniu zamówień publicznych. Doktryna prawa, tradycyjnie liberalna dla obcych inwestorów, nie uwzględnia bowiem długofalowych skutków gospodarczych i społecznych uzależnienia technologicznego, a w konsekwencji politycznego.

Jednym ze środków zaradczych może być większa otwartość aksjologiczna we wszystkich fazach tworzenia i stosowania prawa. Z punktu widzenia dotychczasowej siatki pojęciowej administracyjnego prawa gospodarczego środki zaradcze powinny być bardziej elastyczne niż reglamentacja administracyjna, a nawet bardziej elastyczne niż tak zwana regulacja sektorowa³. Należy się też zastanowić nad udzieleniem pierwszeństwa efektywności prawa przed innymi względami, zwłaszcza w sytuacjach nietypowych⁴. Nie byłyby to środki odwetowe w rozumieniu prawa międzynarodowego, lecz prewencyjne. Dostosowanie istniejących dogmatów do wymogów współczesności jest wszak warunkiem przetrwania gospodarczego i stanowi obowiązek państwa „zapobiegania szkodliwym wpływom z zewnątrz”⁵. Można zatem postulować wzmoczenie przedsiębiorczości aksjologicznej rozumianej nie jako podważanie fundamentów państwa prawa, lecz jego kreatywna adaptacja do wymogów współczesności. Suwerenności gospodarczej nie da się bowiem uchronić w granicach istniejących dogmatów.

² Zalecenie Komisji (EU) 2019/534 z dnia 26 marca 2019 roku — Cyberbezpieczeństwo sieci 5G (Dz.Urz. UE 88/42).

³ O różnicy między reglamentacją a regulacją zob. A. Borkowski *et al.*, *Administracyjne prawo gospodarcze*, Wrocław 2009, s. 485–487.

⁴ W odniesieniu do prawa prywatnego prymat zasady efektywności głoszą na przykład R. Cooter, T. Allen, *Ekonomiczna analiza prawa*, Warszawa 2011, s. 10–13.

⁵ R. Stober, *Prawo administracyjne gospodarcze*, Warszawa 2013, s. 174.

System prawa a suwerenność

Nową tendencją jest dostrzeżenie konfliktu między potrzebą ochrony konkurencji a potrzebą stworzenia silnych organizmów gospodarczych, mogących konkurować na rynkach międzynarodowych. Przedsiębiorstwo dominujące w skali jednego kraju może być bowiem słabe na tle międzynarodowych gigantów. Zwiaśnięciem przełomu jest swoisty bunt aksjologiczny Niemiec i Francji w stosunku do Komisji Europejskiej, wywołany odmową udzielenia zgody na koncentrację pomiędzy firmami Siemens i Alstom⁶. Zdaniem Komisji nie było powodu do odejścia od dotychczasowych zasad koncentracji przedsiębiorców, gdyż w przewidywalnej przyszłości pojawienie się chińskiego konkurenta wydawało się jej mało prawdopodobne. Odmowa udzielenia zgody na koncentrację ujawniła konflikt systemowy między zapisaną *expressis verbis* zasadą niewyrażania zgody na koncentrację w przypadku zagrożenia przez nią konkurencji na rynku właściwym⁷ a niezapisaną wyraźnie zasadą ochrony suwerenności gospodarczej.

W następstwie odmowy przyzwolenia na koncentrację w lutym 2019 roku rządy 19 państw członkowskich, w tym Polski, wezwały Komisję do zrewidowania reguł konkurencji tak, by umożliwić przedsiębiorcom unijnym sprostanie konkurencji międzynarodowej. Następnie ministrowie gospodarki Francji i Niemiec podpisali Manifest dla europejskiej polityki przemysłowej odpowiedniej na miarę XXI wieku. Publikację manifestu poprzedziła niemiecka Strategia przemysłowa do 2030 roku. Wśród postulatów znalazło się umożliwienie rozwoju czempionom gospodarczym, co nie jest możliwe bez poluzowania reguł koncentracji.

Manifest nie spotkał się z pozytywną recepcją ze strony KE oraz części środowiska akademickiego⁸. Sojusznicy Komisji zignorowali ogromną elastyczność inwestycyjną chińskich korporacji oraz ich nieograniczony dostęp do funduszy publicznych, co w UE jest co do zasady zakazane w art. 107 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej: TFUE). Zignorowali ponadto zasadę wyrażoną w art. 3 ust. 5 Traktatu o Unii Europejskiej (dalej: TUE), głoszącą, że w „stosunkach zewnętrznych Unia umacnia i propaguje swoje wartości i interesy” oraz że przyczynia się do „do ścisłego przestrzegania i rozwoju prawa międzynarodowego”. Wydaje się, że polityka tolerancji wobec państw trzecich stosujących wybiórczo przepisy GATT/WTO nie spełnia tej przesłanki.

⁶ Decyzja Komisji Europejskiej (2019/C 300/07).

⁷ Art. 8 rozporządzenia Rady (WE) nr 139/2004 z dnia 20 stycznia 2004 roku w sprawie kontroli koncentracji przedsiębiorstw (Dz.Urz. UE L 24/1).

⁸ Zob. list otwarty Massima Motta, <https://bse.eu/microudates/open-letter-massimo-motta-european-industrial-economists> (dostęp: 1.01.2022).

Od suwerenności gospodarczej do politycznej

Niektóre decyzje państwa w sferze gospodarczej mają długofalowe następstwa dla suwerenności gospodarczej i bezpieczeństwa. Taki rodzaj zagrożenia odzwierciedla debata wokół technologii 5G. Pozornie jest to problem techniczny, w którym chodzi wyłącznie o wybór najskuteczniejszego dostawcy. Decyzja o przyznaniu koncesji na dostawę tej technologii wiąże się jednak z dwoma zagrożeniami. Po pierwsze, przedsiębiorca, który zdominuje światowy rynek technologii 5G, będzie dyktował standardy dla sektora telekomunikacji, co będzie prowadzić do utrwalenia pozycji dominującej nie tylko jego, ale i całej gospodarki państwa macierzystego. Po drugie, zagrożenie dotyczy bezpieczeństwa publicznego, gdyż podmiot kontrolujący może przechwytywać dane telekomunikacyjne i przekazywać je rządowi kraju pochodzenia⁹.

W tak zarysowanym obszarze niezmiernie ważna jest przedsiębiorczość aksjologiczna wymagająca okresowej adaptacji powszechnie przyjętych dogmatów prawa międzynarodowego do nowych warunków. Niektóre państwa UE aktywnie przeciwstawiły się możliwości dostarczania technologii 5G przez firmę Huawei, choć wiele rządów zdaje się jeszcze nie dostrzegać istoty zagrożenia. Stanowisko Polski w tej kwestii nie jest do końca jasne, gdyż prace nad nowelizacją ustawy z 2018 roku o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa¹⁰ nie zostały zakończone. Pojawiła się koncepcja bezpośredniego podjęcia działalności gospodarczej przez państwo w tej sferze w duchu koncepcji przedstawionej przez Marianę Mazzucato¹¹.

Suwerenność wobec wojny prawnej

Zapewne najtrudniejszym z wyzwań dla państwa w realizacji jego funkcji ochronnej jest podołanie wymogom wojny prawnej (*lawfare*). Pojęcie to zostało spopularyzowane przez gen. Charles Dunlapa na użytek zwalczania terroryzmu,

⁹ Wielokrotnie pojawiły się informacje o inwigilacji i szpiegostwie dokonywanym na rzecz władz chińskich przez takie firmy jak Huawei; zob. np. E. Dou, *Documents Link Huawei to China's Surveillance Programs*, „Washington Post” 14.12.2021, <https://www.washingtonpost.com/world/2021/12/14/huawei-surveillance-china/> (dostęp: 1.01.2022).

¹⁰ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1369.

¹¹ M. Mazzucato, *The Entrepreneurial State. Debunking Public v. Private Sector Myths*, London-New York-Delhi 2013, s. 15–17, 73–85. Jej koncepcja spotkała się z krytyką na przykład ze strony A. Mingardiego, *A Critique of Mazzucato's "Entrepreneurial State"*, „Cato Journal” 35, 2015, s. 603–626.

ma ono jednak zastosowanie w gospodarce¹². Wojna prawna oznacza stan, w którym prawo państwa atakowanego jest wykorzystywane przeciwko niemu przez jego wroga, czego przykładem są powództwa kierowane przez terrorystów przeciwko przywódcom cywilnym i wojskowym państw atakowanych.

Sukces w wykorzystaniu drogi sądowej skutkuje pozbawieniem rządu państwa konkurującego możliwości prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej. Sądy nie kierują się bowiem kryterium sukcesu gospodarczego ani dalekosiężnymi konsekwencjami ekonomicznymi i politycznymi, lecz jedynie zgodnością decyzji organów państwa z konstytucją i prawem międzynarodowym. Przykładem takiego zastosowania prawa w grze konkurencyjnej jest *casus* przedsiębiorstwa Huawei, które wielokrotnie występowało przed sądami amerykańskimi z powództwami przeciwko władzom państwowym, między innymi przeciwko Federalnej Komisji Łączności (FCC) z powodu zaklasyfikowania go jako zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego w czerwcu 2021 roku.

Istotne jest to, że przedsiębiorca z państwa określanego jako strategiczny konkurent może podważać politykę gospodarczą państwa, z którym konkuruje, nawet w sprawach dotyczących bezpieczeństwa narodowego. Możliwość ta tworzy presję psychologiczną oraz atmosferę niepewności co do skuteczności polityki gospodarczej. W wojnie prawnej wykorzystywane są instytucje prawne, które zasadniczo stanowią niezbywalną część kultury prawnej państwa atakowanego. Ilustruje to także pozew Huawei przeciwko Szwecji do Sądu UE, w którym powód wskazuje na brak dowodu zagrożenia ze strony firmy dla bezpieczeństwa narodowego.

Jednocześnie przenoszenie na grunt bezpieczeństwa standardów dowodowych wypracowanych w innym typie spraw może samo w sobie stanowić zagrożenie, tym bardziej że decyzja szwedzkiego organu regulacyjnego do spraw łączności o zakazie nabywania sprzętu wyprodukowanego przez Huawei została wydana w następstwie zalecenia unijnej agencji do spraw cyberbezpieczeństwa (ENISA), która zarzuciła wskazanemu przedsiębiorstwu udział w hakerstwie, naruszanie bezpieczeństwa danych osobowych i powiązania z władzami chińskimi, a nawet sabotaż.

Doświadczenia innych państw są przydatne dla Polski. Także na tej płaszczyźnie należy podjąć próbę przedsiębiorczości aksjologicznej w celu przeciwdziałania asymetrii zachodzącej na płaszczyźnie faktów.

¹² Ch.J. Dunlap jr., *Lawfare Today: A Perspective*, „Yale Journal of International Affairs” 2, 2008, s. 146. Szerzej o pojęciu wojny prawnej pisze też na przykład J. Marchesano, *Where Lawfare Meets Lawsuit in the Case of Padilla v. Yoo*, „Seattle University Law Review” 34, 2011, nr 4, s. 1575 n.

Środki zaradcze

Instrumentarium prawne przyjęte przez UE można jednocześnie ulokować na płaszczyźnie unijnego prawa gospodarczego oraz administracyjnego prawa gospodarczego. Jednym z tych instrumentów jest „zestaw narzędzi” (*toolbox*) przekazany państwom członkowskim UE 29 stycznia 2020 roku, nawiązujący do zalecenia Komisji (EU) 2019/534. Jego konstrukcja sugeruje, że kanony unijnego prawa gospodarczego pozostają nienaruszone¹³. Wskazuje się też na ogólną niemożność władczego działania UE w sferze 5G przy jednoczesnym uznaniu możliwości koordynacji przez nią działań państw członkowskich. Mimo pewnej miękkości sformułowań Komisja wskazuje na możliwość zastosowania silniejszych środków polegających na „koniecznych wykluczeniach” (*necessary exclusions*), co moim zdaniem może prowadzić do całkowitego lub częściowego niedopuszczenia inwestora do rynku łączności. Ponadto wśród zalecanych środków znajduje się profilowanie przedsiębiorców dostarczających technologię, co może budzić skojarzenia z profilowaniem przestępców, traktowane podejrzliwie przez sądy¹⁴. Pewne analogie są możliwe, tym bardziej że w przypadku dostawców technologii mogą istnieć personalne powiązania nominalnych właścicieli lub zarządu z rządami państw naruszających prawa człowieka lub stanowiących bezpośrednią strategiczną konkurencję. Dlatego uwzględnienie tego aspektu należy traktować jako krok w kierunku przedsiębiorczości aksjologicznej jako odstępstwa od nieco „mechanicznego” jak dotąd stosowania norm prawa międzynarodowego bez uwzględnienia realnych zagrożeń oraz zasady wzajemności.

Analiza treści aktów UE każe ocenić jej działania jako mniej zdecydowane niż zabiegi USA, które wskazują na ich wyraźną skłonność do podejmowania ryzyka aksjologicznego. Inicjatywy legislacyjne USA jaśniej definiują zagrożenia zewnętrzne dla bezpieczeństwa i suwerenności gospodarczej. Podjęto przy tym liczne środki administracyjne, na przykład wykluczenie zastosowania obcych technologii w amerykańskim sprzęcie wojskowym, oraz zadeklarowano gotowość do kwestionowania istniejącego mechanizmów WTO. W podobnym duchu utrzymane były inicjatywy prawodawcze Zjednoczonego Królestwa i Francji, natomiast Niemcy przyjęły stanowisko wymijające. Ich oczekiwanie na „dowody” istnienia zagrożeń ze strony chińskich przedsiębiorstw należy przypisywać uwikłaniu w relacje handlowe z Chinami¹⁵. Z kolei Włochy przyjęły model ochrony przewidujący wzmoczoną kontrolę inwestycji zagranicznych pod kątem interesu

¹³ Podobnie M. Robles-Carillo, *European Union Policy on 5G: Context, Scope, Limits*, „Telecommunications Policy” 45, 2021, s. 6, www.elsevier.com/locate/telepol (dostęp: 1.01.2022).

¹⁴ K. Olszak-Häubler, *Czy profilowanie kryminalne ma podstawy naukowe?*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2014, nr 3, *passim*.

¹⁵ M. Robles-Carillo, *op. cit.*, s. 13.

narodowego oraz szerokie uprawnienia rządu w ramach „złotej akcji”, jak również obowiązek dywersyfikacji źródeł zaopatrzenia¹⁶.

Odmienność podejścia prawodawcy unijnego do zagrożeń można przypisać dwóm czynnikom. Pierwszym jest traktatowe powierzenie spraw bezpieczeństwa państwom członkowskim w art. 4(2) TUE oraz w art. 346 TFUE¹⁷. Drugi czynnik to europejski kanon pojmowania rządów prawa przez pryzmat ponadczasowych zasad zawartych w kulturze prawnej oraz regułach traktatowych i konstytucyjnych, co odróżnia podejście kontynentalne od anglosaskiego, charakteryzującego się głęboko zakorzenionym pragmatyzmem. Porównanie skłonności UE i USA do odchodzenia od utartych założeń aksjologicznych pozostaje jednak kwestią otwartą, gdyż Unia zdradza obecnie pewne oznaki zainteresowania zmianą dotychczasowego paradygmatu. Dzieje się tak przede wszystkim na skutek presji rządów, zwłaszcza w gospodarkach mających już czempionów zdolnych konkurować na rynkach międzynarodowych. Zwiastunem zmiany podejścia jest unijna ocena ryzyka (EURAC5G) wypracowana w formie raportu przez ENISE i Komisję Europejską (2019), „uznająca wprost, że technologia 5G tworzy nowy paradygmat bezpieczeństwa wymagający rewaluacji obecnych ram regulacyjnych”¹⁸. Z kolei w doktrynie uznano, że węzeł problemów związanych z budową i eksploatacją sieci w technologii 5G jest nie tyle sprawą wyboru technicznego, ile kwestią strategiczną¹⁹.

Wnioski

Rywalizacja gospodarcza państw staje się nieodłączna od rywalizacji politycznej, a nawet militarnej. Wywołuje to potrzebę zwiększonego udziału prawa publicznego w sterowaniu gospodarką. Suwerenności nie da się bowiem chronić, stosując tylko instrumenty zmierzające do zachowania stanu posiadania. Nie można ignorować faktu, że w niektórych sektorach UE stała się poligonem „geopolityczno-technologicznej” rywalizacji między Stanami Zjednoczonymi i Chinami²⁰. W polityce legislacyjnej należy brać pod uwagę instrumentalne,

¹⁶ T. Gábriš, O. Hamulák, *5G and Digital Sovereignty of the EU: The Slovak Way*, „TalTech Journal of European Studies” 11, 2021, nr 2 (34), s. 38, <https://sciendo.com/article/10.2478/bjes-2021-0013> (dostęp: 1.01.2022).

¹⁷ Przypomina o tym art. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/452 z dnia 19 marca 2019 roku ustanawiającego ramy monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii (Dz.Urz. UE L 79 I/1).

¹⁸ M. Robles-Carillo, *op. cit.*, s. 9.

¹⁹ Np. K. Kaska, H. Beckvard, T. Minárik, *Huawei, 5G and China as a Security Threat*, CCD-COE NATO Cooperative Cyber Defense, Centre of Excellence, Tallin 2019, s. 20.

²⁰ T. Rühlig, J. Seaman, D. Voelsen, *5G and the US–China Tech Rivalry — a Test for Europe’s Future in the Digital Age. How Can Europe Shift from Back Foot to Front Foot?*, „SWP Comment”

wręcz nieuczciwe stosowanie prawa przez niektóre państwa. Należy optymalizować stosowanie istniejącego prawa w duchu realizacji interesów gospodarczych państw unijnych oraz dokonać aktualizacji zastanych pojęć i koncepcji z uwzględnieniem nowych zagrożeń dla suwerenności gospodarczej.

Bibliografia

- Borkowski A., Chełmoński A., Guziński M., Kiczka K., Kieres L., Kocowski T., Szydło M., *Administracyjne prawo gospodarcze*, Wrocław 2009.
- Cooter R., Allen T., *Ekonomiczna analiza prawa*, Warszawa 2011.
- Dou E., *Documents Link Huawei to China's Surveillance Programs*, „Washington Post” 14.12.2021, <https://www.washingtonpost.com/world/2021/12/14/huawei-surveillance-china>.
- Dunlap jr. Ch.J., *Lawfare Today: A Perspective*, „Yale Journal of International Affairs” 2, 2008.
- Gábriš T., Hamulák O., *5G and Digital Sovereignty of the EU: The Slovak Way*, „TalTech Journal of European Studies” 11, 2021, nr 2 (34), <https://sciendo.com/article/10.2478/bjes-2021-0013>.
- Hoff W., *The Perilous Transformations of Regulatory Governance*, „Transformations” 2021, nr 4 (111).
- Jeżewski M., *Międzynarodowe prawo inwestycyjne*, Warszawa 2011.
- Kaska K., Beckvard H., Minárik T., *Huawei, 5G and China as a Security Threat*, CCDCOE NATO Cooperative Cyber Defense, Centre of Excellence, Tallin 2019.
- Kocowski T., *Rozwój prawa zamówień publicznych w Polsce*, „Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze” 11, 2020.
- Marchesano M., *Where Lawfare Meets Lawsuit in the Case of Padilla v. Yoo*, „Seattle University Law Review” 34, 2011, nr 4.
- Mazzucato M., *The Entrepreneurial State. Debunking Public v. Private Sector Myths*, London-New York-Delhi 2013.
- Mingardi A., *A Critique of Mazzucato's "Entrepreneurial State"*, „Cato Journal” 35, 2015.
- Olszak-Häubler K., *Czy profilowanie kryminalne ma podstawy naukowe?*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2014, nr 3.
- Robles-Carillo M., *European Union Policy on 5G: Context, Scope, Limits*, „Telecommunications Policy” 45, 2021, www.elsevier.com/locate/telpol.
- Rühlig T., Seaman J., Voelsen D., *5G and the US-China Tech Rivalry — a Test for Europe's Future in the Digital Age. How Can Europe Shift from Back Foot to Front Foot?*, „SWP Comment” 2019, nr 29, https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2019C29_job_EtAl.pdf.
- Special Report. State Capitalism*, „The Economist” 21.01.2012.
- Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie barier w handlu i inwestycjach*, za 1 stycznia 2018–31 grudnia 2018 roku z dnia 17 czerwca 2019 roku, COM (2019) 271 final.
- Stober R., *Prawo administracyjne gospodarcze*, Warszawa 2013.

2019, nr 29, s. 2, https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2019C29_job_EtAl.pdf (dostęp: 1.01.2022).

Axiological Entrepreneurship in the Service of Economic Sovereignty

Summary

Changes of the global balance of power and the emergence of new technologies have made economic rivalry an integral part of political rivalry. The reconstructive use of the existing ideas about the rule of law does not help to preserve economic sovereignty. Certain elements of the approach to legislative policy and the application of law should take into account the instrumental, even unfair, application of the law by some states. The application of the existing law should be optimized in the spirit of pursuing the economic interests of the state. The currently prevailing concepts should also be updated, taking into account new threats to economic sovereignty. This requires a kind of axiological entrepreneurship in creating and applying the law.

Keywords: economic sovereignty, axiological entrepreneurship, economic rivalry.